

Suomen tiedekustantajien liitto

Lausunto 1.11.2021 (jätetty kello 18.31)

Avoimen tieteen seurantamallin luonnos

<https://avointiede.fi/fi/ajankohtaista/seurantamallin-komentointi-alkaa>

Kommentoi seurantamalliluonnoksessa esitettyjä seurannan tavoitteita, hyötyä ja rakennetta (osa 1: luvut 1.1 - 1.4).

140 kotimaisten tieteen kustantajaa ja julkaisijaa edustava Suomen tiedekustantajien liitto on pettynyt luonnoksen valmistelua ohjanneeseen käsitykseen ”tiedeyhteisöstä”. Se ei vastaa Avoimen tieteen ja julistuksen määritelmää (alaviite 1), johon luonnoksen kerrotaan nojavan: <https://doi.org/10.23847/isbn.9789525995213>

Asia on tärkeä, koska dokumentilla vaikutetaan koko suomalaiseen tiedeyhteisöön ja puhutaan sen suulla. Asiaa valmistelleessa työryhmässä edustus on kuitenkin kovin suppea, ja mallia on valmisteltu lähinnä korkeakoulujen hallinnon tarpeiden itseään työllistävästä lähtökohdista. Esimerkiksi tieteen kustantajat on tyystin sivuutettu eikä kaikilla avoimuuden linjauksilla ole ”tiedeyhteisön” niin yhteinen ja kattava tuki kuin luonnoksessa väitetään. Myös yliopiston arjen näkökulmasta ”yhteisö” on mukana hyvin etäisen byrokratiaketjun kautta. Tutkimusyhteisölle koituvan hyödyn maksimoimiseksi (sivu 4, kohta 6) aidommin avoin ja osallistavampi aito yhteistyö olisi eduksi.

Epäkohta on huomattava, koska muita kuin tutkimusorganisaatioita koskeva seurantamalli aiotaan toteuttaa nyt luotavan mallin pohjalta (kohta 1.3.). On kuitenkin vaikea uskoa, että jatkomallin valmistelu annettaisiin vain listalta nyt puuttuvien toimijoiden käsiin. Kuten luonnoksessa todetaan (s. 3): ”Päätös siitä, mitä seurataan, on merkittävä.” Avoimen toimintakulttuurin ja yhteistyön näkökulmasta merkittävää on myös se, kenet päätösten tekemiseen otetaan mukaan ja ketä seurannalla kuormitetaan.

TEKIJÄNOIKEUDEN puuttuminen sovellettavien periaatteiden listasta (kohta 1.1.) havainnollistaa luonnoksen suppeaa näkökulmaa ja valmistelusta puuttunutta asiantuntemusta. Tekijänoikeus on ehdottomasti lisättävä listaan, jolloin se myös tukee muualle luonnokseen siroteltuja mainintoja tekijänoikeudesta. Puute heikentää luottamusta listan muihin periaatteisiin, erityisesti toimijoiden vastuullisuuteen sopimusasioissa, tasapuolisuuteen ja seurannan eettisyyteen.

Suomen tiedekustantajien liitto korostaa, että tekijänoikeus on länsimaisissa sivistysvaltioissa perusoikeus, joka yhdistyy mm. elinkeinovapauteen, omaisuuden suojaan, sopimusvapauteen, tieteen vapauteen sekä kansalaisten oikeuteen omaan kieleen ja kulttuuriin. Näiden perusoikeuksien heikentäminen on omiaan horjuttamaan tavoiteltua suomalaisen tieteen korkeaa laatua ja kansainvälistä kilpailukykyä. Olisi eduksi varmistaa, että ohjausryhmässä ymmärretään esitetyn seurantamallin yhteys ja mahdolliset vaikutukset tähän kokonaisuuteen.

Nykyisellään kokonaisuus vaikuttaa raskaalta ja sanelevalta. Sen vaikutukset kotimaisten tiedekustantajien talouteen ja tutkija-kirjoittajien työhyvinvointiin näyttäytyvät kielteisinä.

Lisäksi huomautettakoon, että mikäli todella halutaan painottaa ”indikaattoreita, jotka ovat kansallisesti kehitettävissä ja käytettävissä” (s. 5), kertyvän datan arvioinnissa olisi eduksi ottaa huomioon, että kotimaiseen tiedekustannus- ja julkaisu toimintaa ei Suomessa vielä ole ymmärretty tieteen kriittiseksi infrastruktuuriksi. Suomen tiedekustantajien liiton mielestä tilannetta olisi perusteltua muuttaa kotimaisen ”tiedeyhteisön” yhteiseksi eduksi.

<https://vastuullinentiede.fi/fi/julkaiseminen/tiedekustantaminen-yksi-tarkeimmista-tutkimusinfrastruktuureista>

Kommentoi seurantamalliluonnoksessa esitettyä seurannan pisteytystä ja avoimuuden profiilin muodostumista (osa 1: luku 1.5).

Suomen tiedekustantajien liitto toteaa yleisenä havaintonaan, että kommentoitava seurantamalliluonnos on tehty oloihin, joissa avoimen tieteen prosessit ja käytännöt ovat jo juurtuneet tiedeyhteisön normaaliin arkeen. Suomessa tilanne on kaukana tästä ihanteesta. Luonnosteltu malli ei siten tuota tietoa todellisesta tilanteesta vaan ohjaa tuottamaan tietoa ideaalitulosta. Malli näyttää raskaalta ja toteuttaa itse omaa tarkoitustaan. Ensisijainen tavoitteen pitäisi kuitenkin olla kuva siitä, kuinka asiat ovat, jotta muutosta voidaan verrata vuosien saatossa ja suuntaa voidaan tarvittaessa korjata.

Luonnosteltu malli kuitenkin sotkee keskenään ihanteet, niihin vaikuttamisen ja neutraalin seurannan. Kokonaiskuvan muodostamiseksi tilannetta olisi arvioitava laajemmasta, osallisten kannalta tasapuolisemmasta perspektiivistä.

Huomattakoon myös, että pisteytyksen muuttaminen kahden vuoden välein on omiaan tekemään syntyvästä datasta vertailukelvotonta. Jos tavoitteet lisäksi muuttuvat koko ajan, kuinka realistista esimerkiksi tutkimusjulkaisuja kirjoittavan tutkijan on saavuttaa tavoitteet ja pysyä mukana pisteytyksissä? Lisäksi datan laatua voi heikentää se, että myös muutoksista aiotaan päättää hyvin pienessä piirissä (s. 9).

Lisäksi huomautus muotoilusta:

Osa 1, sivu 8: ”Peruspisteiksi lasketaan ne, JOTKA HALUTAAN kaikkien organisaatioiden toteuttavan.”

KUKA haluaa? Vain osaa tiedeyhteisöstä edustavien toimijoiden sanelua muille ei tule kätkeä passiivin taakse. ”Tiedeyhteisö” ei ole asiasta yksimielinen.

Kommentoi seurantamalliluonnoksessa esitettyjä tietolähteitä ja seurannan tuotantoa (osa 1: luvut 1.6 ja 1.7).

Suomen tiedekustantajien liiton mielestä luonnos tavoittelee valtavien palojen haukkaamista samalla, kun todetaan, että seurantaa ei voida toteuttaa edes ylätasolla ilman lisärahoitusta. Liitto esittääkin, että seuranta resursoitaisiin asianmukaisesti ennen kuin siinä edetään. Samalla olisi eduksi harkita, onko ”joka toinen vuosi” realistinen rytmi työntekijöiden kuormituksen ja hyvinvoinnin näkökulmista. Vuosi 2022 on käsillä, joten tarvitaan nopeita mutta silti perusteltuja ja harkitusti kohdennettuja päätöksiä. Myös lykkäystä olisi syytä harkita.

Kansallisen sihteeristön hätähuuto resursseista (s. 10) koskee myös kotimaisia tiedekustantajia, jotka nykyisellään tekevät työtään tiedeyhteisön ja tutkimusorganisaatioiden hyväksi jopa kokonaan ilman korvausta. Tilannetta kurjistaa entisestään suomalaisissa tutkimusorganisaatioissa ja avoimen tieteen kansallisissa linjauksissa vallitseva käsitys avoimen julkaisemisen korvauksettomuuden oikeutuksesta. Kokonaisuutena tämä luonnos heikentää tilannetta.

Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa, että lähteiden joukkoa tasapainottaisi tiedekustannus- ja julkaisu toiminnan laskeminen mukaan tutkimusinfrastruktuuriksi. Tämä vahvistaisi tukea avoimen tieteen julistuksen ja linjausten tasapainoiselle toteutukselle sen sijaan, että rajalliset voimavarat kohdennetaan itsetarkoitukselliselta vaikuttavan hallinnollisen seurantamallin koneistoon ja vaikkapa uusien, monin tavoin ongelmallisten ”julkaisualustojen” kehittelyyn (ks. esim. vastaus lomakkeen kohdassa 7).

<https://vastuullinentiede.fi/fi/julkaiseminen/tiedekustantaminen-yksi-tarkeimmista-tutkimusinfrastruktuureista>

Kommentoi ohjaavien dokumenttien seurannan indikaattoreja (osa 1: luku 2.1 ja osa 2).

Luonnosta muokattaessa sekä seurantamallin toteuttamiskelpoisuutta ja jalkauttamisen realismia arvioitaessa on syytä pitää mielessä, ettei dokumenttien laatiminen ja niiden sijoittaminen nettiin vielä toteuta avoimuutta ja saatavuutta. Toisaalta se voi kuormittaa ajateltua kohdeyleisöä kohtuuttomasti.

Siten Suomen tiedekustantajien liitto katsoo, että mallin toimeenpanoon olisi varattava realistiset resurssit. Lisäksi tarvitaan proaktiivista tiedotusta ja koulutusta sekä vuorovaikutteisia keskustelumahdollisuuksia, mikäli halutaan välttää sanelevaa näennäisdemokratiaa ja pienten / yksittäisten toimijoiden kohtuutonta kuormittamista. Tämän resursoinnin ja aidon osallistamisen olisi sisällyttävä jo valmisteluvaiheeseen nykyistä paremmin.

Kommentoi yhteistyön seurannan indikaattoreja (osa 1: luku 2.2 ja osa 2).

Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa, että sivulla 12 mainitut linjaukset eivät edusta luonnoksessa viitatus määritelmän mukaista ”koko tutkimusyhteisöä” (ks. vastaus lomakkeen kohdassa 1).

Sen sijaan liitto yhtyy näkemykseen, jonka mukaan ”avointa tiedettä ei kannata, eikä ehkä edes voi, edistää vain yksittäisten organisaatioiden toimesta”. Tutkimusyhteisölle koituvan hyödyn maksimoimiseksi (sivu 4, kohta 6) aidommin avoin ja osallistavampi aito yhteistyö ja vaihtoehtojen pohtiminen olisivat siis eduksi. Seurannasta aiheutuvaa ajallista, henkistä ja taloudellista kuormitusta tulisi tarkastella realistisesti.

Yleisenä huomiona luonnosprosessista Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa, että yhteistyötä tutkimusyhteisössä voitaisiin kehittää jo valmisteluvaiheessa sillä, että kommentteja pyydetäisiin proaktiivisesti myös niiltä asianosaisilta, jotka eivät kuulu luonnosta valmistelleeseen joukkoon. Olisi siis eduksi, että kommentointipyyntö lähetettäisiin muillekin kuin ilmeisen suppeasti määritellyn ”tutkimusyhteisön organisaatioiden kirjaamoihin”. Se, että lomake on avoinna muillekin ei vielä ole tasaveroista, tasapuolisuudesta aidosti huolehtivaa osallistamista tai nykyaikaista tiedonvälitystä avoimen tieteen ihanteiden mukaisesti.

<https://avointiede.fi/fi/ajankohtaista/seurantamallin-kommentointi-alkaa>

Kommentoi toimintakulttuurin avoimuuden seurannan indikaattoreja (osa 1: luku 2.3 ja osa 2).

Suomen tiedekustantajien liitto tervehtii ilolla tieteellisen toimitustyön sisällyttämisestä palkittavien tehtävien joukkoon myös tässä dokumentissa (osa 2, 8e).

Sen sijaan miten määritellään ”merkittävä tutkimusrahoitus” (8g)?

Yleisenä huomiona luonnosprosessista Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa, että toimintakulttuurin avoimuutta voitaisiin kehittää jo valmisteluvaiheessa sillä, että kommentteja pyydetäisiin proaktiivisesti myös niiltä asianosaisilta, jotka eivät kuulu luonnosta valmistelleeseen joukkoon. Olisi siis eduksi, että kommentointipyyntö lähetettäisiin muillekin kuin ilmeisen suppeasti määritellyn ”tutkimusyhteisön organisaatioiden kirjaamoihin”. Se, että lomake on avoinna muillekin ei vielä ole tasaveroista, tasapuolisuudesta aidosti huolehtivaa osallistamista tai nykyaikaista tiedonvälitystä avoimen tieteen ihanteiden mukaisesti.

<https://avointiede.fi/fi/ajankohtaista/seurantamallin-kommentointi-alkaa>

Kommentoi julkaisujen avoimuuden seurannan indikaattoreja (osa 1: luku 2.4 ja osa 2).

Luonnos on sisällöltään ristiriitainen väittäessään, että ”välitön avoimuus ei ota suoraan kantaa julkaisujen jatkokäyttöoikeuksiin/lisensseihin” (s. 14) mutta samalla useissa kohdissa painostetaan CC-BY -linjausten noudattamiseen. Tässäkin dokumentissa punnitsematta jätetään julkaisujen käyttäjien ja jakelijoiden voimin (ja eduksi) laadittujen suositusten mahdolliset vaihtoehdot, jotka niin ikään voitaisiin tulkita avoimuuden ehdot täyttäväksi ja siten sallivammiksi ja tasaveroisemmiksi. Tässäkin dokumentissa tarjolla on vain yksi, oikeudenhaltijoiden elinkeinovapautta, omaisuuden suoja, sopimusvapautta ja tekijänoikeutta loukkaava tulkinta avoimuudesta. Suomalaisten tutkimusorganisaatioiden tulkinta on esimerkiksi EU:n DSM-direktiivin sallivan ja tasapuolisen perushengen vastainen.

Esimerkiksi alaviitteessä 2 viitataan dokumenttiin, jossa avoimuuden tulkinta on tiukka eikä oikeudenhaltijoille jätetä heidän sopimusoikeutensa piiriin kuuluvaa täyttä harkintavaltaa lisenssin valinnassa: <https://doi.org/10.23847/isbn.9789525995367>. Tämä herättää huolta periaatteeksi nostettujen hyvien sopimuskäytäntöjen näkökulmasta. Ks. myös huomiot alempana opinnäytteitä koskevissa kohdissa 9b ja 9d.

Julkaisukanavat, kohta 5a (s. 12): ”Mihin avoimeen julkaisukanavaan opinnäytetyöt suositellaan julkaistavan? ... iii. Ei ole suositusta”

Suomen tiedekustantajien liitto katsoo, että tähän olisi eduksi kirjata tekijän vapaus valita, tämän negatiivisen ja jopa syyllistävän muotoilun sijasta. Onhan mahdollista, että suositus on olemassa mutta se ei ole seurantamallin laatijoille mieleinen. Myös tämä vaihtoehto olisi otettava huomioon.

Kohta 7a. Epäselväksi jää, ymmärtävätkö luonnoksen laatijat, että ”julkaisualusta” on huomattavasti suppeampi käsite kuin ”julkaisukanava”. Mikäli ymmärtävät, Suomen tiedekustantajien liitto vastustaa sanavalintaan liittyvää linjanvetoa, jossa julkaisuksi riittää tekstin sijoittaminen jollekin avoimelle alustalle. Tämä ei edellytä julkaisun edellyttämää vertaisarviointia, laadunvalvontaa, laadun parantamista, editointia ja muita vastaavia kustantajan julkaisulle tuottamia lisäarvon tekijöitä. Tutkimusorganisaation sisäinen laadunvalvonta ei yksin riitä varmistamaan julkaisujen luotettavuutta, kuten laitossarjojen kultakausi aikoinaan osoitti.

Kohta 7d. Edellisestä kohdasta jatkaen Suomen tiedekustantajien liittoa huolestuttaa myös se, että taloudellista tukea oltaisiin kohdentamassa vain tutkimusorganisaatioiden alustojen ja infrastruktuurien kehittämiseen sen sijaan, että tukea kohdennettaisiin jo olemassa oleviin laadukkaisiin julkaisukanaviin. Miksi – vajavaisten resurssien puristuksessa – halutaan kehittää uusia alustoja sen sijaan, että panostettaisiin jo olemassa olevien julkaisukanavien avoimuuden mahdollistamiseen? On myös huomattava, miten tämän laatua heikentävältä tuhlaukselta tuntuvan lähestymistavan ongelmat voivat kertautua, jos (kun) ne asettavat tieteenalat keskenään epätasaveroiseen asemaan.

”8a. Avoimet julkaisut ovat meritoitumiskriteeri rekrytoinnissa, palkkauksessa ja urapolulla 2 pp”

Suomen tiedekustantajien liitto pitää kohtaa 8a ongelmallisena varsinkin, koska yhtenä keskeisenä strategisena linjauksena koordinoinnissa on ollut pitää tutkimuksen laadullinen arviointi ja avoimuus erillään. (“When assessing scholarly publications, the quality and openness of individual research publications are considered independently.” <https://avointiede.fi/sites/default/files/2020-03/openaccess2019.pdf>).

Luonnoksen kohta 8a myös asettaa huonoon asemaan ne kotimaiset tiedekustantajat, jotka eivät ole vielä ryhtyneet avoimeen julkaisemiseen tai embargottomaan rinnakkaistallentamiseen. On perusteetonta suhtautua heidän kustantamiaan tuotoksiin negatiivisesti arvioinnissa. Jos näin menetellään, laatu ja tieteen vapaus jätetään toissijaisiksi kriteereiksi. Lisäksi tässä lähetetään hallinnosta vahva viesti tutkimuslaitoksille siitä, kuinka tieteellistä tutkimusta pitäisi arvioida.

”8c. Henkilökunnalla on mahdollisuus käyttää työaikaan avoimen julkaisemisen edistämiseen 2 pp”

Mitä tämä tarkoittaa? Sisältääkö tämä esimerkiksi voittoa tavoittelemattomien pienten seurakustantajien julkaisutoiminnan eteen tehdyn työn? Jos kyllä, tämä voi jossain määrin vaikuttaa myönteisesti kotimaisten lehtien toimintaedellytyksiin. Asia tulisi kuitenkin selvästi määritellä ja ohjeistaa. Nykyisellään käytännöt tutkimusorganisaatioiden yksiköissä vaihtelevat huomattavasti.

”9b. Suositus opinnäytetöissä käytettävästä lisenssistä 1 pp”

Suomen tiedekustantajien liitto katsoo, että ”suositus” on väärä ilmaisu, mikäli ”suosituksen” noudattamatta jättäminen vahingoittaa kohdassa 8a kuvattua meritoitumista. Tässä muodossa luonnos ottaa suoran, suositusta pakottavamman kannan oikeudenhaltijan lisenssejä koskevaan valinnanvapauteen. Siksi se näyttää olevan ristiriidassa pääperiaatteena mainitun hyvän sopimuskäytännön kanssa. Huomattakoon myös, että suomalaista väitöskirja-opinnäytettä voivat koskea usean maan tekijänoikeudelliset säännökset.

”9d. Ohjeet opinnäytetöiden tekijänoikeuksista 1 pp” Olisi eduksi kertoa, mitä on tarkoitus ohjeistaa ja palkita.

Suomen tiedekustantajien liiton näkemyksen mukaan kotimaiselle, kattavammin määritellylle tiedeyhteisölle olisi eduksi, jos myös embargollinen ja muuten kuin CC-lisenssoitu julkaiseminen olisi riittävä väylä avoimuuteen. Kansainvälisten suositusten valossa tämä olisi täysin mahdollista. Riskinä on, että moni kotimainen lehti jää laskuista kokonaan pois, koska käyttäjälle maksuttomaan julkaisemiseen ei ole ollut mahdollisuutta ryhtyä esimerkiksi sen taloudellisten seuraamusten vuoksi.

Lisäksi yleinen huomio (esim. sivut 14–15, myös s. 17 seurannan kohteesta): Miksi rinnakkaistallentaminen, avoin vertaisarviointi ja preprintit ovat luonnoksen laatijoille näin tärkeitä – sen sijaan, että tuettaisiin esimerkiksi julkaisukanavien itsensä välitöntä avoimuutta ja riippumattoman vertaisarvioinnin monipuolista, vastuullista kehittämistä Suomessa?

Julkaisukanavissa itsessään julkaisut olisivat huomattavasti paremmin ja näkyvämmiin avoimesti saatavilla, ja valmistelisivat myös tieteellisen tiedonlouhinnan parempaa laatua. Avoimen vertaisarviointiin liittyy osoitetusti myös ongelmia, jotka korostuvat pienillä kielialueilla ja tieteenaloilla. Preprinttien epäluotettavuus on osoitettu moneen kertaan esimerkiksi koronapandemian aikana. Tieteellisten julkaisujen laadun kannalta on yleisesti eduksi, että julkaisukanavat eivät ole tutkimusorganisaatioiden hallinnoimia vaan laadun varmistaa niistä riippumaton taho.

Kommentoi aineistojen ja infrastruktuurien avoimuuden seurannan indikaattoreja (osa 1: luku 2.5 ja osa 2).

Merkitykselliset tutkimusinfrastruktuurit tulisi tulkita laajemmin kuin luonnoksessa tehdään (s. 17). <https://vastuullinentiede.fi/fi/julkaiseminen/tiedekustantaminen-yksi-tarkeimmista-tutkimusinfrastruktuureista>

Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa myös, että julkaisujen avoimuus ei millään muotoa takaa niiden pitkäaikaissäilymistä. Kustantajien toimintaedellytysten heikentäminen ja kirjaviien alustaratkaisujen yleistyminen eivät paranna tilannetta.

Kommentoi oppimisen avoimuuden seurannan indikaattoreja (osa 1: luku 2.6. ja osa 2).

Suomen tiedekustantajien liitto pahoittelee, että seurantaan ja kokonaiskuvan luomiseen tarkoitettu dokumentti politikoi myös oppimateriaalin avoimuudella. Luonnos luo kovaa painetta suuntaan, jossa opetuksessa tulisi tehdä ja käyttää pelkkää avointa oppimateriaalia.

Suomen tiedekustantajien liitto on huolestunut avoimen oppimateriaalin laadusta, koska sitä ei välttämättä varmista tutkimusorganisaatioiden ulkopuolinen, riippumaton taho (esimerkiksi osaava tiedekustantaja). Paluulta laitossarjojen aikaan toivottavasti vältetään. Tieteellisten julkaisujen laadun kannalta on yleisesti eduksi, että julkaisukanavia hallinnoi joku muu kuin tutkimusorganisaatio itse eikä julkaisualustaa tulkita synonyymiseksi julkaisukanavan kanssa.

Myös täällä syntyy vaikutelma, että lisensseihin otetaan suora ja vaihtoehdoton kanta niin, että suositus muuttuu pakoksi (osa 1, s. 18 ja osa 2, s. 24). Olisi kuitenkin huomattava sekin vaihtoehto, että jos tekijä käytännössä pakotetaan antamaan kaupallisen käytön hallinnoimisen oikeuksiaan pois esim. CC BY -lisenssillä, jokin ei-toivottu kolmas osapuoli voi vapaasti ottaa aineiston, tehdä siitä myytävän tuotteen ja myydä sitä kysymättä tekijän (oikeudenhaltijan) lupaa. Vapaa muokkausoikeus sisältää niin ikään merkittäviä riskejä. Edes NC-rajoitus lisenssiin olisi parempi vaihtoehto (CC BY NC). Kannattaako tekijänoikeuden haltijan todella antaa pois kaikkia teoksiaan kuuluvia oikeuksiaan? Asian haittapuolia on helppo konkretisoida vaikkapa niillä epäedullisilla vaikutuksilla, joita tällä ratkaisulla voi olla tutkimusorganisaatiota koskevien keksintöjen ja muiden tieteellisten läpimurtojen talouteen – tai kotimaisen tiedekustannustoiminnan talouteen.

Kommentoi avoimen julkaisemisen kokonaiskustannusten seurantamallia ja kyselylomaketta (osa 3):

Tutkimusjulkaisujen avoimen saatavuuden osalinjauksen periaate 1 tutkimusjulkaisujen saatavuuden kokonaiskustannusten pysymisestä ”korkeintaan nykyistä vastaavalla tasolla avoimeen saatavuuteen siirryttäessä” on laadittu yksinomaan julkaisujen käyttäjien ja jakelijoiden näkökulmasta. Mukaan laskelmaan sisällytettävät ”kaikki nykyiset kustannukset ja tutkimuksen kokonaisuus” on kotimaisen tiedekustannus- ja julkaisutoiminnan näkökulmasta vastuuton. Alkajaisiksi: Saatavuuden kokonaiskustannukset ovat huomattavasti laajempi kokonaisuus kuin mitä esimerkiksi yliopistojen kirjastot maksavat julkaisuista.

Epäkohta on huomattava, koska lähtökohdaksi asetettu periaate on perustavanlaatuisesti puutteellinen ja yksipuolinen näkemys saatavuuden kokonaiskustannuksista. Se heijastaa asiaa valmistelleen työryhmän suppeaa kokoonpanoa ja käytettävissä olleen asiantuntemuksen painopistealueita. Tällainen periaate ja asiantuntemus eivät voi ohjata seurantaa luotettavaa ja tasapuolista tietoa tuottavalla tavalla.

Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa myös, että taulukko 1 niputtaa monessa kohdassa yhteen hyvin erilaisilla periaatteilla ja perustalla toimivat kustantajat. On hyvä, että kotimaiset kustantajat mainitaan myös omana ryhmänä mutta tilausmaksut ja mahdolliset kirjoittaja- ja tukimaksut eivät kotimaisen kustantajan näkökulmasta kata niitä kustannuksia, jotka välittömän, käyttäjälle maksuttoman avoimen julkaisemisen toteuttaminen ja julkaisujen laadun riippumaton varmistaminen tuottavat. Jotta mallin vaikutuksia olisi mahdollista arvioida laajemmin, taulukon laatimisen perusteita ja mahdollisia vaihtoehtoja tulisi avata.

Kohdat 3.6. ja 3.7. On myönteistä, että rinnakkaistallentamisen ja avoimuuden tukipalveluiden kustannukset otetaan huomioon. Niiden valossa lienee eduksi pohtia, kannattaisiko uusien järjestelmien ja alustojen kehittämisen sijasta panostaa jo olemassa olevien laadukkaiden julkaisukanavien tukemiseen ja kehittämiseen.

Kohta 3.8. antaa vääristyneen kuvan toiminnan todellisista kustannuksista ja asettaa tieteenalat ja kielet eriarvoiseen asemaan. Suomalaisessa tiedekustannuskentässä esimerkiksi kirjoittajamaksut koskevat vain murto-osaa julkaisuista ja tieteenaloista. Laskelmista uhkaavat pudota myös ne kustantajat, jotka eivät vielä ole ehtineet mukaan muutokseen, syystä tai toisesta.

Suomen tiedekustantajien liitto esittää, että luonnosta muokattaessa ”tieteellisten” julkaisujen määritelmän rajaamista JUFO-luokituksen piiriin tarkasteltaisiin kriittisesti. Luonnoksen JUFO-rajaus sulkee ulos erityisesti ammattikorkeakoulujen kehittyvän, asianmukaisesti vertaisarvioitun tieteellisen julkaisu toiminnan. Kokonaisuutena luonnoksessa on epäselvää, miksi muu kuin tieteellinen julkaisu toiminta yhtäällä kuuluu seurannan piiriin ja toisaalla ei.

Luonnoksessa julkaisujen rinnakkaistallentaminen otetaan valitettavan annettuna. Eduksi olisi, että luonnosta muokattaessa ohjausryhmässä varmistettaisiin ymmärrys rinnakkaistallentamiseen sisältyvistä laatu- ja prosessiriskeistä ja oikeudenhaltijoiden perusoikeuksien mahdollisista loukkauksista. Miksi kehittää uusia laadun vaarantavia alustoja sen sijaan, että panostettaisiin jo olemassa olevien kanavien toimintaedellytysten turvaamiseen?

Kommentoi seurantamallia yleisesti

Suomen tiedekustantajien liitto kysyy yleisesti, mikä on koko arvioinnin ja pisteyttämisen tarkoitus. Koska samanlaisia organisaatioita on tarkoitus verrata toisiinsa (s. 4) herää kysymys, mihin syntyvää rankingia käytetään jatkossa – vertailu vain vertailun vuoksi tuskin kannattaa ainakaan tällaisessa laajuudessa. Avoimuuden taustalla piilevistä tavoitteista ja niiden vaikutuksista ollaan luonnoksessa kovin hiljaa, vaikka näyttää ilmeiseltä, ettei kysymyksessä ole vain neutraali seurantaohjeistus. Aiotaanko tällainen ranking jatkossa yhdistää esimerkiksi organisaatioiden rahoitukseen?

Suomen tiedekustantajien liiton lausunnon painoarvoa arvioitaessa huomattaneen, että liitto edustaa lähes 140 kotimaista tiedettä kustantavaa ja julkaisevaa yhteisöä.

<https://tiedekustantajat.fi/jasenet/>